

RECENZE

Bc. Jan Punčochář

ŽANTOVSKÝ, PETR: Média na pranýři

Votobia, Praha 2005

Soubor Žantovského textů (vydalo nakladatelství Votobia) zachycuje necelou stovku článků, publikovaných v letech 2002–2004 především na serveru Česká média, a tři rozsáhlejší přílohy (Sociální stát a média, Bulvarizace denního tisku, Nova: deset mýtů, které otrásly republikou). Všechny texty se dotýkají médií: na jedné straně práce novinářů, na druhé straně mediálního obsahu. Žantovský sám je označuje souhrnným názvem „mediální kritika“.

Čtenář „Médií na pranýři“ se rozvzpomene na řadu „kauz“, které hýbaly denním tiskem. Jen namátkou: „Korřistkagate“, opilý poslanec Kott, volby do Evropského parlamentu, sněmovní komise vyšetřující prohranou arbitráž s CME, reportáž České televize srovnávající poslance a termity, neudělení grantu Literárním novinám, útok na školu v Beslanu, zvyšování koncesionářských poplatků, skryté PR novináře Jana Urbana pro temelínskou elektrárnu.

Petr Žantovský přitom vystupuje jako pozorný čtenář se silnou nedůvěrou k práci českých novinářů: jeho pozornost začíná u pravopisných chyb, všímá si věcných nedostatků a končí u dodatků za jménem autora. Impozantně působí sbírka „dodatků“ za jménem Martina C. Putny (rusista, docent, historik, literární historik, spisovatel a – jak Žantovský dodává – inovátor křesťanství a sexuální tolerance, expert na Benešovy dekrety, opoziční smlouvu, občanskou společnost a především pilný kádrovák).

Hlavní chyby českých novinářů shrnuje už první článek. Za prvé jim chybí pokorná touha dovídat se a nebyť jen vševědoucím diletantem – takové psaní totiž ne-

má cenu informační ani kritickou, ale jen nátlakovou a politickou. Za druhé mají novináři sklony tvořit dějiny, místo aby je „jen“ popisovali a analyzovali. Za třetí zapomínají na hlavní profesní výbavu, totiž nestrannost.

Českým novinářům podle Žantovského chybí schopnost interpretovat dějinné události a především širší vzdělání. Stovka sebraných textů pak může posloužit jako rozšiřující glosář, komentující konkrétní, často až úsměvné prohřešky (americký miliardář Warren Buffett podle redaktorky Lidových novin trousí vtípky filmového komika Yogi Berryho, známého – jak Žantovský připomíná – pod českým jménem Méda Běda).

Důležitým prvkem řady článků jsou náznaky o úplatnosti českých novinářů, přestože důkazy nemusí vždy působit jednoznačně. Je na čtenáři, aby si udělal vlastní závěr – ostatně vybízí ho k tomu i sám autor článků. Petr Žantovský dokonce tvrdí, že viděl ceník za zveřejnění článku (pochopitelně mimo placenou inzerci) v kulturní rubrice.

Za povšimnutí stojí také časté zpochybňování duálního systému v Žantovského člancích. Zejména v souvislosti s opakovanými diskusemi o zvýšení koncesionářských poplatků Žantovský navrhuje, aby média veřejné služby přešla pod patronaci státu. Financována by byla ze státního rozpočtu (nebo „televizní daní“) a podléhala by kontrole NKÚ. Začlenění pod státní aparát by také odbouralo nynější politický vliv na média veřejné služby přes jejich rady volené Poslaneckou směnovou.

Přečíst si „Média na pranýři“ se rozhodně vyplatí. Už proto, že „poznání včerejších chyb je cestou k jejich neopakování“.

PhDr. Josef Maršík, CSc.

K teorii masové komunikace

Ve srovnání s vyspělými mediálními zeměmi patří u nás teorie masové komunikace k nejmladším vědeckým disciplínám. K jejímu postupnému rozvoji došlo až v uplynulých deseti letech, a to přesto, že první pokusy proniknout do tajů mezilidské komunikace se datují již do meziválečného období minulého století. Elementární úvahy o úloze médií ve společnosti, zejména tisku, byly spjaty především s rozvojem sociologických teorií.¹⁾ Objevovaly se souběžně se vznikem našeho novinovědného vzdělávání a novinovědy, která si brzy získala v evropském měřítku významné postavení a uznání.²⁾

Poválečný vývoj přinesl odklon od teorie masové komunikace. Výzkumu masových médií jako sociálních systémů nebyla věnována téměř žádná pozornost. Určitou výjimku tvořilo období druhé poloviny šedesátých let, kdy bylo vydáno několik prací zaměřených na obecnější studium sociální komunikace³⁾. Byly inspirovány také teoriemi masové komunikace, které již v tomto ob-

dobí zaznamenávaly ve vyspělých západních zemích rychlý rozvoj. Normalizační období ovšem tyto slibné se rozvíjející pokusy ukončilo.

Na počátku devadesátých let proto u nás v podstatě neexistovala teoretická základna, která by reagovala na převratnou změnu v pojetí postavení a funkce masových médií v nově se utvářející demokratické a pluralitní společnosti. Také nově konstituovaný studijní obor masové komunikace a žurnalistiky na Fakultě sociálních věd vyžadoval zajištění studijní literaturou. Proto byly v průběhu devadesátých let přeloženy tři významné práce ze zahraniční produkce, které dnes tvoří teoretický základ studia masové komunikace.

První z nich – studie *Michaela Kunczyka Základy masové komunikace* – vznikla jako soubor deseti statí v r. 1994, přeložena byla v r. 1995 a v témže roce byla vydána s podporou Nadace Friedricha Eberta vydavatelstvím Karolinum.

Úvodní tři kapitoly jsou věnovány definici základních pojmů a problematice vztahů masových médií a společnosti, zejména se zřetelem k televizi a její roli při produkci tzv. masové kultury. Celá čtvrtá kapitola se týká žurnalistiky a novinářské profese. Autor se zde zabývá vymezením pojmu „žurnalistika“, jejími stručnými dějinami, vztahem žurnalistiky a společnosti a podrobněji se věnuje různým pojetím postavení a funkce novináře ve společnosti, v komparaci tzv. neutrálně objektivní a společensky angažované žurnalistiky, v kontextu novinářské etiky. Řadu podnětů pro rozhlasovou práci přináší pátá část publikace, v níž se Kunczyk zabývá žurnalistickou zprávou a zpravodajstvím. Zamýšlí se nad zásadou žurnalistické objektivnosti (a riziky jejího porušování), vymezuje obsah pojmu „hodnota zprávy“ a objasňuje několik teorií vztahujících se ke zpravodajství – zejména studie tzv. „gatekeepingu“ a konstrukce reality masovými médii. Šestá kapitola je zaměřena na problematiku násilí ve zpravodajství a sedmá čtenáře seznamuje s teoriemi zkoumajícími účinky masových médií na příjemce. Autor připomíná teorie označované jako „agenda setting“ (vysoký stupeň korelace mezi mediálními tématy a veřejným míněním), „knowledge gaps“ (zvětšování rozdílů ve vědomostech mezi privilegovanými a zanedbávanými sociálními skupinami, a to souběžně se zvyšováním produkce masových médií), „mainstreaming“ (sledující vztah mezi konzumací televize a vnímáním světa) a „spirála mlčení“ (vytváření určitého názorového klimatu ve společnosti působením médií, která ovlivňují příjemce ke sdílení společných názorů). Závěrečné kapitoly Kunczykovy publikace jsou věnovány podrobnějšímu rozboru problematiky násilí v televizi, vybraným otázkám mezinárodní komunikace a tematice válečného zpravodajství.

Druhou, dnes již klasickou prací, je publikace *Denise McQuaila Úvod do teorie masové komunikace*. Byla vydána v nakladatelství Portál v roce 1999 jako překlad z anglického třetího vydání z roku 1994. Ve srovnání s Kunczykovou studií, jež sledovala spíše žurnalistické aspekty, je u ní patrný výraznější sociologizující přístup k problematice médií a masové komunikace. V rozsahu téměř 450 stran se autor zabývá v patnácti kapitolách, rozdělených do šesti tematických celků, jednotlivými základními tématy masové komunikace. Práce má spíše charakter zasvěceného komentáře k dosavadním komunikačním teoriím a tématům než učenlivého výkladu, vycházejícího z postupného objasňování základních pojmů a vztahů mezi nimi. V tomto smyslu není její studium jednoduchou záležitostí a předpokládá alespoň elementární orientaci čtenáře v mediální problematice. Vzhledem k tomu, že není možné v krátkosti této informace postihnout celý rozsah a hloubku práce, uvádíme jen názvy hlavních částí se stručnou charakteristikou. První část: Teorie. Zahnuje základní definice, pojmy, přehled teorií médií ve vztahu ke společnosti a teorií vztahu masové komunikace a kultury. Druhá část: Struktury. Zabývá se normativními teoriemi chování médií, mediálními strukturami a institucemi. Z žurnalistického hlediska jsou zde mj. zajímavé úvahy o kvalitě informací v moderních médiích, a to v souvislosti s pojetím svobody a nezávislosti média, rozmanitosti obsahu jeho zpravodajské produkce, objektivnosti a nepředpojatosti v obsahu zpráv při zobrazování reality. Třetí část: Organizace. Charakterizuje mediální organizace z hlediska jejich vztahů ke společnos-

ti, vnitřní různorodosti cílů komunikátorů, vztahů k vlastníky, klientům a dodavateli i vztahů k publiku a zabývá se činností mediálních organizací při produkci mediální kultury (vč. zpravodajství). Čtvrtá část: Obsah. Je věnována mediálním obsahům a teoriím, jež je zkoumají, a mediálním žánrům a formátům. Zvláštní pozornost je zaměřena na zpravodajství (jeho charakteristiku, vymezení jeho hodnoty, struktury a formy i problematiku jeho výzkumu). Pátá část: Příjemci. Zabývá se teoriemi mediálního publika a jeho výzkumu. Šestá část: Účinky. Pojednává o teoriích mediálních účinků, vývoji jejich výzkumů, druzích účinků, a to z hlediska individuální i kolektivní reakce. McQuail se zde rovněž jako Kunczyk zabývá některými teoriemi a modely vztahujícími se ke zpravodajství v médiích.

Třetí publikací je práce *Melvina DeFleura a Sandry J. Ballové-Rokeachové Teorie masové komunikace*. Vydala ji Univerzita Karlova v roce 1996 z překladu anglického originálu, zpracovaného v roce 1989. Práce má 360 stran, je tvořena dvanácti kapitolami, jež jsou tematicky rozděleny do tří částí s názvy *Kořeny masové komunikace*, *Účinky masové komunikace* a *Média v současné společnosti*. První kapitoly jsou věnovány klasifikaci etap ve vývoji lidské komunikace od nejstarších dob do současnosti a vlivu nástupu masového tisku, filmu a médií s vysílaným signálem na společenský rozvoj. Druhá část je zaměřena především na charakteristiku teorií, které se pokusily a pokoušejí vysvětlit účinky masových médií na příjemce. Z množství chaotických, nekoordinovaných a mnohdy protikladných teorií, založených na psychologických, sociologických nebo antropologických paradigmatech, se snaží vymezit ty podstatné a přínosné a ukázat, jak se rozvíjející poznání, zejména v psychologii a sociologii, promítlo do řešení tohoto problému. Na rozboru jednotlivých teorií autoři ukazují, jak lidé věnují pozornost obsahu médií selektivně, jak vnímají význam přijímaného obsahu, jak z něj získávají poznatky a jak je uplatňují v reakcích na prostředí, v němž žijí. Poslední kapitoly druhé části práce se zaměřují na teorie, jež se pokoušejí vysvětlit případy, kdy jsou média využívána k záměrnému ovlivňování chování a jednání příjemců jejich obsahů. Třetí část publikace je věnována některým aspektům fungování médií v současném světě s prognózou jejich dalšího vývoje, a to s ohledem na rozvoj moderních komunikačních technologií.

Podrobnější informace o uvedených publikacích, zejména ve vztahu k rozhlasu, budou obsaženy ve sborníku ze semináře Sdružení pro rozhlasovou tvorbu a katedry žurnalistiky UK FSV, konaného dne 14. dubna 2005, ve stati *Rozhlas a teorie masové komunikace*.

Poznámky:

1. Najdeme je např. v pracích průkopníků sociologické teorie a empirických výzkumů Emanuela Chalupného (1979–1958), Arnošta Inocence Bláhy (1879–1960) nebo Antonína Boháče (1882–1950).
2. Šlo např. o práce Josefa Volfa (1878–1937), studie Alfreda Fuchse a Oskara Buttera. Do předválečného a válečného období spadají také první práce týkající se rozhlasu jako média. Největší význam pro další rozvoj rozhlasové teorie a praxe měly zejména Růtova (1908–1958) disertace *Divadlo a rozhlas*, obhájená v r. 1937, Kožíkova studie *Rozhlasové umění* (1940) a publikace Olgy Srbové-Spalové *Rozhlas a slovesnost* (1941).
3. Např. práce Václava Lamsera (1924–1986) *Komunikace a společnost: úvod do teorie společenské komunikace* (1969).

PŘÍLOHA

Šárka Friedlová

ROZHLASOVÉ TEXTY A POŘADY v knižním zpracování (od r. 2000)

komentáře, poznámky, rozhovory:

Antologie českého rozhlasového fejetonu: 2002–2004
(Praha, Concordia, 2004) *ČRo 3 – Vltava*

Dědeček, Jiří – Bát se a krást. Sloupky, črty a fejetony
z let 1993–2004
(Praha, Galén 2005) *ČRo 6 – RSE. BBC české
vysílání*

Hoffman, Ivan – Pomalý potlesk. Noční poznámky pro
Ranní Radiožurnál
(Praha, G plus G, 2001) *ČRo 1 – Radiožurnál*

Šmajš, Josef – Filosofie psaná kurzívou: Rozhlasové
ekologické eseje
(Brno, Doplněk, 2003) *ČRo 3 – Vltava*

Šustrová, Petruška – Politické tanečky. Komentáře
vysílané na vlnách ČRo
(Praha, Academia, 2002) *ČRo Regina*

Dva na jednoho
(Brno, JOTA, 2000) *ČRo 1 – Radiožurnál*

Přenosilová, Yvonne; Assmann, J. N.; Formáčková, M.
– Rande v Praze
(Praha, Hart, 2001) *ČRo 6 – RSE*

Černý, Jiří – Načerno v Českém rozhlasu
(Praha, Torst, 2000) *ČRo Hradec Králové, ČRo 2 –
Praha*

Lejsková, Věra – Moje Brno. V pořadech RSE
(Brno, Š. Ryšavý, 2003) *pro pořad „Hlasy
a ohlasy“ ČRo 6 – RSE*

Vlk, Miloslav – Slova z katedrály. Z úvah v Rádiu
Svobodná Evropa
(Praha, Vyšehrad, 2002) *ČRo 6 – RSE*

Ješ, Jiří – ...hovořil Jiří Ješ II. Rozhlasové komentáře
1997–1999
(Praha, Brána, 2000) *ČRo 6 – RSE*

Ješ, Jiří – ...hovořil Jiří Ješ. Rozhlasové komentáře
1999–2003
(Praha, Radioservis, 2004) *ČRo 6 – RSE*

Peroutka, F. – Mluví k vám F. Peroutka I. Rozhlasové
komentáře RSE (1951–1959)
(Praha, Argo, 2003) *RSE*

Peroutka, F. – Mluví k vám F. Peroutka II. Rozhlasové
komentáře RSE (1960–1969)
(Praha, Argo, 2005) *RSE*

Schneider, Jan – Svoboda potřebuje reklamu.
Marginálie místo memoárů
(Třeboň, JAVA, 2001) *ČRo 6 – RSE*

Jedlička, Josef – Rozptýleno v prostoru a čase
(Brno, Petrov, 2000) *ČRo 6 – RSE*

Rejchrt, Miloš – Strachy se mění. Fejetony
(Praha, Kalich, 2001) *Rádio Classic FM*

Medek, Ivan – Jak to vidím. Z rozhlasových komentářů
(Praha, Vyšehrad, 2003) *Rádio Classic FM*

BBC World Service. Týden v Británii
(Praha, Milenium Publishing, 2002) *BBC české
vysílání*

Větvička, Václav – Moje květinová Dobrá jitra
(Praha, Vašut, 2003) *ČRo 2 – Praha*

Větvička, Václav – Moje vzpomínková Dobrá jitra
(Praha, Vašut, 2004) *ČRo 2 – Praha*

Blažek, Jiří Tomáš – Fejetony podruhé
(Starý Plzeňec, vl. n., 2002) *ČRo Plzeň*

Schwarz-Červinka, Josef – Trpělivě obnošené tělo
(Praha, Torst, 2003) *ČRo 3 – Vltava*

vzdělávací pořady:

Cesta a odkaz T. G. Masaryka
(Praha, NLN, 2002) – *rozhlasový cyklus
programové řady Souvislosti ČRo 3 – Vltava*

Duchem, ne mečem
(Praha, NLN, 2003) – *rozhlasový cyklus
programové řady Souvislosti ČRo 3 – Vltava*

Budil, Ivo; Schreiber, V. – Nové křížovatky medicíny
(Praha, Galén, 2003) *ČRo 2 – Praha*

Höschl, Cyril – Úhel pohledu aneb Všechno je jinak
(Praha, Galén, 2003) *ČRo 2 – Praha*

Novotný, Michal – Zákulisí slov
(Praha, Motto, 2003) *ČRo Regina*

Novotný, Michal – Zákulisí slov podruhé
(Praha, Motto, 2004) *ČRo Regina*

Eckstein, Pavel – Životní náhody dr. Pavla Ecksteina
(Praha, Radioservis, 2002) *ČRo 3 – Vltava*

Vykoupil, Libor – Ecce Homo. Z rozhlasových fejetonů
(Brno, Julius Zirkus, 2004) *ČRo Brno*

Obezita je realita aneb Hubneme s rozumem
(Praha, Radioservis, 2002) *ČRo 1 – Radiožurnál*

zábava:

Sláma, Tomáš – Tobogan 500. Ze života jednoho
pořadu
(Praha, Radioservis, 2001) *ČRo 2 – Praha*

Suchý, Ondřej – Pár halířů z Padesátníku
(Praha, Radioservis, 2002) *ČRo 2 – Praha*

Svěrák, Z., Šebánek, J. – Vinárna U Pavouka. Výbor
scénářů a textů rozhlasového pořadu
(Praha, Paseka, 2001) *ČRo 2 – Praha*

reportáže:

Schneider, Jan – Bílomodrý fén
(Třeboň, JAVA, 2002) *ČRo České Budějovice,
ČRo 1 – Radiožurnál*

Schneider, Jan – Písmo větrných mlýnů
(Třeboň, JAVA, 2004) *ČRo České Budějovice,
ČRo 1 – Radiožurnál, ČRo 6 – RSE*

Mikoláš, Robert – Zápisky z válek a katastrof
(Praha, Radioservis, 2003) *ČRo 1 –
Radiožurnál*

Pospíšil, Josef – Nejen za vesnickými muzikanty
(Plzeň, vl. n., 2005) *ČRo Plzeň*

rozhlasové hry:

Czech, Jan – Kaiser, Lábus a Rodinka Tluchořových
(Praha, Pražská scéna, 2004) *Radio Golem, ČRo2*

Legátová, Květa – Posedlá a jiné hry
(Praha, Paseka, 2004) – *výbor z dramát,
především rozhlasových*

Legátová, Květa – Pro každého nebe
(Praha, Labyrint, 2003) – *výbor z dramát,
především rozhlasových*

Rotrekl, Zdeněk – Podezřelá krajina s anděly
(Brno, Atlantis, 2003) – *m.j. čtyři rozhlasové hry*

Smoček, Ladislav – Činohry a záznamy
(Brno, Větrné mlýny, 2002) – *m.j. jedna rozhlasová
hra*

Langer, František – Tvorba z exilu
(Brno, Akropolis, 2000) – *m.j. pohádka, tři pásma
pro BBC*

DO ČÍSLA PŘISPĚLI

Doc. PhDr. Jaroslav Bartošek, CSc., pedagog Fakulty marketingových komunikací Univerzity Tomáše Bati, Zlín.
Zabývá se teorií a praxí jazykové komunikace.

PhDr. Rostislav Běhal, rozhlasový historik a publicista.
Věnuje se zejména problematice rozhlasové historie, autor Sborníku Kdo je kdo v 70leté historii českého rozhlasu.

PhDr. Zdeněk Bouček, redaktor, dokumentarista Českého rozhlasu 3 – Vltava, externí spolupracovník EBU a externí pedagog. Zabývá se teorií světového feature.

Šárka Friedlová, vedoucí knihovny Českého rozhlasu, Praha

MgA. Jiří Hraše, rozhlasový režisér a pedagog. Soustavně se zabývá problematikou rozhlasové historie a teorie, věnuje se problematice hlasové realizace.

Mgr. Jiří Hubička, dramaturg, redaktor, Archivní a programové fondy Českého rozhlasu.
Sleduje problematiku rozhlasové slovesnosti a rozhlasové historie.

Mgr. Eva Ješutová, historička, archivářka, vedoucí odboru Archivních a programových fondů Českého rozhlasu.
Soustavně zpracovává rozhlasovou historii.

Mgr. Jarmila Kopečková, vedoucí Mezinárodního oddělení Českého rozhlasu

PhDr. Karel Malina, sportovní redaktor a reportér Československého a Českého rozhlasu

PhDr. Josef Maršík, CSc., rozhlasový teoretik a pedagog Katedry žurnalistiky IKSŽ FF UK Praha

Mgr. Jaroslava Nováková, vedoucí Archivu Českého rozhlasu

PhDr. Jana Odrobiňáková, rozhlasová teoretička a pedagožka, Matica slovenská

Vladimír Příkazský, externí redaktor Českého rozhlasu

Bc. Jan Punčochář, externí redaktor Českého rozhlasu

Mgr. MgA. Michal Rataj, hudební dramaturg, Produkční centrum Českého rozhlasu.
Aktivně se zabývá hudebním experimentem.

René Vojtovič, hudební redaktor Českého rozhlasu Ostrava

Ing. Martin Zdražil, ředitel Úseku techniky Českého rozhlasu

Mgr. Alena Zemančíková, redaktorka literární redakce ČRo 3 – Vltava

svět rozhlasu
Bulletin
o rozhlasové práci

Svět rozhlasu č. 13
Bulletin o rozhlasové práci
vydává Český rozhlas
odbor Archivních a programových fondů, Vinohradská 12, 120 99 Praha 2

Redakční rada:
Zdeněk Bouček, předseda
Zuzana Foglarová, Pavel Hekela, Jiří Hraše, Jiří Hubička, Eva Ješutová,
Bohuslava Kolářová, Jarmila Kopečková, Josef Maršík, Ruzbeh Oweyssi,
Vladimír Příkazský, Milan Šmíd, Martin Zadražil, členové

K vydání připravili: Bohuslava Kolářová, Jiří Hraše, Marcela Benešová

ISSN 1213-3817